

מסכת מנחות

פתיחה למסכת מנחות

היא נעשית חמץ, ולפיכך אינה קריבה על המזבח.

יחד עמה מובאים שני כבשים בתור "שלמי ציבור", ולאחר שמניפים את שתי הלחם עם שני הכבשים ומקטירים את אימורי הכבשים על המזבח, נאכלים הלחמים ובשר שלמי הציבור לכהנים, ואלו הם שלמי ציבור היחידים הקרבים במקדש.

מנחות היחיד הן:

א. **מנחת נדבה**, העשויה מסולת בלולה בשמן, שעליה שמים לבונה. מנחה זאת נקמצת, ולאחר שהקומץ והלבונה מוקטרים על המזבח, נאכלים שיירי המנחה לכהנים.

מנחה זו באה בכמה צורות:

מנחת סולת – בוללים את הסולת בשמן, קומצים, ומקטירים את הקומץ.

מנחת מאפה תנור: אופים חלות או ריקיקים דקים בתנור, ולאחר האפיה פותתים אותן לפתיתים וקומצים מהפתיתים קומץ, ולאחר הקטרת הקומץ נאכלים השיירים לכהנים.

מנחת מחבת: מטגנים את עיסת הסולת הבלולה בשמן בכלי שהוא שטוח לגמרי, ולאחר שמתקבלת מעין עוגה קשה, פותתים אותה לפתיתים, קומצים מהפתיתים, מקטירים את הקומץ, והשיירים נאכלים על ידי הכהנים.

לאחר מסכת "זבחים" בה נישנו דיני הקרבנות הבאים מן בעלי החיים, נישנית מסכת "מנחות" בה מתבארים דיני הקרבנות הבאים מן הקמח, מן השמן, ומן היין.

המנחות מתחלקות לארבע מנחות ציבור ולשש מנחות היחיד. יש מהן הבאות עם הזבח, ויש מהן הבאות בפני עצמן.

מנחות הציבור הן:

א. **מנחת נסכים** שהיא סולת בלולה בשמן, הקריבה עם כל קרבן עולה של ציבור. השם "מנחת נסכים" נקבע לה משום נסכי היין, המתנסכים על גבי המזבח, שבאים יחד עמה, והיא מוקטרת כליל על המזבח.

ב. **מנחת העומר** שהיא המנחה הקריבה [מן השעורים] בט"ז ניסן והמתירה את כל התבואה החדשה לאכילה. ממנחה זו מוקטר הקומץ ושייריה נאכלים לכהנים.

ג. **לחם הפנים** שמתחלק בכל שבת לכהנים. הלחם עצמו אינו קרב על המזבח, ורק בזיכי הלבונה, שהיו יחד עמו על השולחן במשך כל השבוע, מוקטרים על המזבח החיצון.

ד. **שתי הלחם** שהם "מנחת הביכורים", הבאה מן החיטים החדשים בחג השבועות, ומתירה להביא מנחות במקדש מהתבואה החדשה.

שני חידושים, שאינם קיימים בכל הקרבנות, נאמרו במנחה הזאת:

נקמצת, ולאחר שהוקטר הקומץ נאכלים שייריה לכהנים.

ו. **מנחת נסכים** שמביא היחיד עם קרבן עולה או שלמים שלו. כמו כן יכול היחיד להתנדב מנחת נסכים מבלי שיביא קרבן בהמה!

מנחת כהנים, כל מנחה שהמביא אותה הוא כהן, אינה נקמצת, ודינה להשרף כליל, וכמו שנאמר בפסוק "וכל מנחת כהן כליל תהיה". ובכלל זה חביתי כהן גדול.

מעשה המנחה

הרמב"ן בספר המצות [שורש יב] כתב, שכל אחת מעבודות המנחה, כגון, יציקה, בלילה, פתיחה וכדומה, כשעושה אותן הכהן, הוא עושה מצוה ומברך עליה. ולשון הרמב"ם: **מצות עשה לעשות כל מנחה כמצותה האמורה בתורה.**

בעשיית המנחה ישנם פרטים ודינים רבים והם משתנים ומסתעפים ממנחה למנחה, באופן כללי יש לצייר את עיקרי מעשי המנחה כדלהלן:

- מביא עשרון או יותר של סולת, וכן שמן.
- נותן קצת מהשמן בכלי, מוסיף עליו את הסולת, וחוזר ונותן עוד שמן.
- בולל אותן יפה.
- נותן את הכל בכלי שרת.
- חוזר ויוצק כזית שמן.

[במנחות רבות הוא אופה במיני כלים שונים, ופותרת].

מנחת מרחשת: מטגנים את עיסת הסולת הבלולה בשמן בכלי עמוק שיש בו שמן [ומשום רחישת השמן בכלי היא קרויה "מרחשת"]¹, ולאחר הטיגון, כשמתקבלת מעין עוגה רכה, פותתים אותה, קומצים מהפתיתים, ולאחר הקטרת הקומץ נאכלים השיריים לכהנים.

ב. **מנחת חוטא** על שלשה חטאים קבעה התורה קרבן חטאת "עולה ויורד", והיינו, שסוג הקרבן תלוי בהישג ידו של האדם.

לכתחילה צריך להביא שעירה או כשבה לחטאת, אך מי שאין ידו משגת, מביא תורים או בני יונה, ואילו הדל ביותר מביא עשרון קמח למנחה.

שלשת החטאים שבאה עליהם מנחת חוטא הם: הנשבע לשקר, הנכנס למקדש או האוכל בשר קודש כשהוא טמא, ועד היודע עדות, שהושבע לבוא ולהעיד, והוא כופר בדיעת העדות.

מנחת החוטא נקראת "חריבה", כי אין בה לא שמן ולא לבונה, אלא היא נקמצת, ולאחר הקטרת הקומץ נאכלים שייריה לכהנים.

ג. **מנחת חביתין**, שמביא הכהן הגדול בכל יום עשרון, ומקריבה מחציתה בבוקר ומחציתה בערב במזבח הפנימי, והיא נשרפת כליל.

ד. **מנחת חינוך**, שמביא כל כהן כשהוא מתחנך בפעם הראשונה בעבודתו. גם מנחה זאת נשרפת כליל, ככל מנחות כהן.

ה. **מנחת סוטה**, שמביאה הסוטה, לאחר קינוי וסתירה, מנחה זו באה מהשעורין, היא "חריבה" כי אין בה שמן ולבונה, היא

פתיחה למסכת מנחות

ג

- נותן עליה קומץ לבונה, ומביא לכהן. כליל].
- הכהן מוליך את המנחה למזבח, ומגיש אותה בכלי כנגד קרן דרומית מערבית.
- הכהן מסלק את הלבונה לצד אחד בכלי, וקומץ בידו את המנחה ממקום שיש בו ריבוי שמן.
- נותן את הקומץ בכלי שרת, ונותן עליו את הלבונה.
- נותן בה מלח, [י"א בקומץ וי"א בכל המנחה]
- מעלה את הקומץ למזבח ומקטירו על גבי האש.
- מעתה הנשאר מהמנחה נאכל לכהנים זכרים בלבד. [מלבד מנחת כהן שנשרפת
- במנחה יש ד' עבודות כנגד ד' עבודות הקרבן. [רש"י מנחות יב א].
- הקמיצה היא כמו שחיתת הבהמה.
- נתינת הקומץ בכלי שרת וקידושו בו היא כמו קבלת הדם.
- הולכת המנחה היא כמו הולכת הדם.
- הקטרת הקומץ היא כמו זריקת הדם.
- בעבודות אלו פוסלת מחשבה שאינה ראויה, ומפגלת מחשבת פיגול, ואילו בשאר עבודות המנחה כמו תנופה, או הגשת המנחה אל המזבח, או יציקת השמן ובלילתו, אין מחשבת פסול פוסלת ואין מחשבת פיגול מפגלת.

פרק כל המנחות

מתניתין:

כל המנחות הטעונות קמיצה, כגון מנחת מרחשת, **שנקמצו שלא לשמן**, שחשב הכהן בשעת קמיצת המרחשת לשם מנחת מחבת, הרי הן **בשרות**, ומקטירין את הקומץ, והשיריים נאכלין לכהנים, **אלא שלא עלו לבעלים לשם חובה**, וצריכים הבעלים להביא מנחה אחרת לשמה, כדי לצאת ידי חובת הנדר. (1)

חויץ ממנחת חוטא, כגון הנשבע לשקר [והיה אותו החוטא דל ביותר, שאין ידו משגת להביא אפילו תורים או בני יונה לחטאתו, ואז דינו להביא מנחת חטאת], **ומנחת קנאות** שמביאה הסוטה, ונאמר בה "עוון". ובמנחות אלו אם חשב בהן הכהן שלא לשמן, הרי הן פסולות, כמו המחשב בזבח חטאת שלא לשמו, שנפסל הזבח.

ומבאר המשנה את עבודות המנחה, שאם חשב בהן מחשבה שלא לשמה פסלן, וארבעת עבודות הללו הם כנגד ארבעת עבודות הדם שבזבח.

א. **מנחת חוטא ומנחת קנאות שקמצין** הכהן

הקדמה למשנה הראשונה

שינוי בריש מסכת זבחים שהחושב מחשבה שאינה ראויה בשעת עבודת הקרבן, כגון "שינוי קודש", שחישב בעבודתו לשם קרבן אחר, או "שינוי בעלים", שחישב שיתכפר בקרבן הזה מי שאינו בעליו של הקרבן, אין מחשבה שכזאת פוסלת בקרבן עולה או שלמים, אלא בקרבן חטאת בלבד.

אך גם אם המחשבה הזאת אינה פוסלת בעולה או בשלמים, אין הבעלים יוצאים ידי חובתם בקרבן שכזה, אלא הם צריכים להביא קרבן אחר, שייקרב לשמו ולשם בעליו כראוי.

גם בארבעת עבודות המנחה הדומות לארבעת עבודות הדם [קמיצה = שחיטה. נתינת הקומץ בכלי שרת = קבלה. הולכה = הולכה. הקטרת הקומץ = זריקת הדם]. נאמרה אותה הלכה שמחשבת שינוי אינה פוסלת, אך הבעלים לא יצאו ידי חובה, חוץ ממחשבת שינוי במנחת חוטא [ומנחת קנאות של סוטה, שדינה גם היא כמנחת חוטא] שמחשבת השינוי פוסלת בהן כמו שפוסלת בקרבן זבח החטאת!

מכיון שזהו פסול מועט, אינו פוסל לחלוטין את הקרבן אלא רק שאינו מרצה. והגרי"מ פינשטיין זצ"ל הוכיח כי זה שלא עלו לבעלים לשם חובה, זהו פסול בקרבן.

1. בחושב מחשבה שלא לשמה יש לחקור, האם זהו דין שאין קרבן זה עולה לבעלים לחובה, אף על פי שהקרבן בעצמו הוא כשר, או שמחשבה שלא לשמה גורמת פסול בעצם הקרבן, אלא

או שאת ארבעת העבודות האלו במנחות חוטא וסוטה חלקם עשה לשמן וחלקם עשה שלא לשמן, או שעשה חלקם במחשבת שלא לשמן וחלקם לשמן – הרי הן פסולות! ואין מקטירין את הקומץ ואין שייריהן נאכלין לכהנים, כי אין צריך לקלקל דווקא בכל ארבעת העבודות, אלא די אפילו בחלקם.⁽³⁾

כיצד הוא עושה את המנחה במחשבת לשמן ובמחשבת שלא לשמן?

אם בתחילה חושב לשם מנחת חוטא ואח"כ

במחשבת שלא לשמן ובדומה לשחיטת זבח החטאת שלא לשמה.⁽²⁾

ב. ונתן את הקומץ בכלי שרת כדי לקדשו, במחשבת שלא לשמו, ובדומה לקבלת דם זבח החטאת שלא לשמו.

ג. וחלץ עם הקומץ אל המזבח, במחשבת שלא לשמה, ובדומה להולכת דם זבח החטאת שלא לשמו.

ד. והקטיר את הקומץ שלהן על המזבח במחשבת שלא לשמן ובדומה לזריקת דם זבח החטאת שלא לשמו.

שלא לשמה נאמר הדין שצריך מתיר שלם. אך באור שמח [פסולי המוקדשין טז] כתב שמחשבת שלא לשמה היא אפילו בחצי מתיר, ואינה כפיגול.

ובביאור סברת האור שמח כתב המנחת אברהם, לחלק בין דין פיגול למחשבת שלא לשמה, על פי דברי הגרי"ז שבפיגול יש דין שהפיגול יעשה דווקא במתיר עצמו, כלומר, שהקרבן מתפגל רק על ידי המתירים שלו בעצמו, ולכן גם אינו מתפגל רק על ידי חצי מהמתיר שלו, אלא צריך מתיר שלם. אבל במחשבת שלא לשמה אין את הדין הזה, ואם כן לא שייך לומר בה "חצי מתיר".

והגרי"מ פישטין זצ"ל ביאר את סברת האור שמח, בחקירת הגרי"ז במחשבת שלא לשמה, האם כשחושב שלא לשמה זה עקירת הלשמה, או שמחשבת זו היא מחשבת הפוסלת בקרבן. ואם נבאר שזה עקירת הלשמה, מובן הדבר שלא צריך לעקור את הלשמה בכל המתיר אלא אפילו אם עקר את חלק מהמתיר מלשמה הרי זה פסול, ואם כן לא שייך כאן לדין חצי מתיר. ועייין מה שהבאנו בתחילת מסכת זבחים לגבי חקירת הגרי"ז.

וסברא זו מוכחת בכמה ראיות, וראה בלשון הרמב"ם [פסולי המוקדשין יח ב] "שהרי זה דומה למטיל מום בקדשים", ונראה בדבריו שזהו פסול בקרבן.

2. המשנה בזבחים [ב א] מביאה את דברי התנא יוסי בן חוני, שאומר שגם השוחט קרבן לשם פסח או לשם חטאת פסול. וכאן במנחות לא הוזכר הדבר כלל. ויש להסתפק במשנתנו, מה הדין אם קומץ מנחה לשם מנחת חטאת, האם לשיטת יוסי בן חוני תהיה המנחה פסולה כמו בזבחים. מנחת אברהם.

3. האחרונים דנו, כיצד תועיל מחשבת שלא לשמה ולשמה, והרי בפיגול יש דין שאין מפגלין בחצי מתיר, והוא הדין, לכאורה, גם בשלא לשמה, באופן כזה שחושב לשמה ושלא לשמה, הוא לכאורה מקלקל רק בחצי המתיר.

וכמו כן יש להקשות, אם קומץ את כולה שלא לשמה, הרי עדיין לא עשה במנחה ליקוט לבונה, ואם כן, הוא רק קלקל בחצי מהמתיר. ויש לדון אם הדין של חצי מתיר, נאמר גם במחשבת שלא לשמה, או שנאמר רק בפיגול. ומדברי החזון איש מוכח שסבר שגם במחשבת

חושב לשם מנחת נדבה!

והיאך הוא עושה את המנחה שלא לשמן ולשמן?

אם בתחילה מחשב לשם מנחת נדבה ואח"כ לשם מנחת חוטא!

בכל האופנים הללו הוא פסל את המנחה. (4)

גמרא:

והוינן בה: מדקתני "כל המנחות שנקמצו שלא לשמן כשירות אלא שלא עלו לבעלים לשם חובה" משמע שמנחה אשר לא נקמצה לשמה, הרי היא כשירה לכל דיניה, חוץ מענין זה בלבד — שלא עלתה לבעליה לשם חובה! כי למה לי למיתנא באריכות

הלשון ולומר "אלא שלא עלו לבעלים לשם חובה", ליתני בקצרה "ולא עלו לבעלים לשם חובה"! ? ומזה שהוסיף התנא במשנה את המילה "אלא", נראה דהא קא משמע לן: שדווקא לבעלים הוא דלא עלו המנחות לשום חובה, משום שנעשו לשם מנחה אחרת, הא מנחה גופה כשירה, המנחה עצמה נשאת כשירה על אף שלא חישוב בה כהלכתה!

וכיון שלמדנו שהמנחה עצמה נשאת כשרה, לגמרי, הדין הוא שאסור לשנויי בה שינוי נוסף, שגם אם עבד בה עבודה אחת שלא לשמה, אסור להמשיך ולעשות בה עבודה נוספת שלא לשמה. (5)

ודין זה, שגם לאחר שחישוב באחת מעבודותיה שלא לשמה בכל זאת אסור לעשות בה שינוי נוסף, הוא כדאמר רבא לענין זבחים.

ביומא [מח א] שקטורת נקראת "קרבן", ומגלין בה. ומשמע שצריכה להעשות לשמה.

5. רש"י מפרש שאסור לשנות בה שינוי אחר. כגון, אם קמץ שלא לשמה, אסור לו ליתן קומץ בכלי שלא לשמה. ויש להוכיח מדבריו, שדווקא עבודה אחרת אסור לו לעשות שלא לשמה, אבל בעבודה זו עצמה שכבר חשב בה שלא לשמה, מותר לו להוסיף ולחשוב בה שלא לשמה.

ויש לדון אם מותר להשלים את אותה העבודה ממש שלא לשמה, או שיכול אפילו לעבוד עוד עבודה כמותה שלא לשמה. ובמנחת אריאל הביא לדון במחלוקת האחרונים, אם כל פסיעה ופסיעה בהולכת הדם היא מתיר שלם בפני עצמו, או שזה חצי מתיר, ואם נאמר כהמנחת חינוך שסובר כי כל פסיעה היא מתיר שלם, יש לעיין אם לרש"י יוכל להוסיף ולפסוע

4. הגרי"ז בספרו [כלי המקדש ב ח.]. מביא ששאלו את הגר"ח, האם קטורת שהוקטרה שלא לשמה, אם שייך בה הדין שלא עלתה לבעלים לחובה כמו בשאר קרבנות. ואמר להם הגר"ח שאין צריך להקטיר עוד קטורת שניה, כיון שכבר נתקיימה המצוה בראשונה.

וביאר הגרי"ז, שמצוות הקטורת היא שיוקטר ממנה בכל יום למזבח על ידי הכהנים, אבל אין קיום המצוה כמו בקרבנות ציבור על ידי שמתכפרים בו, אלא רק חובת מעשה הקטרה גרידא. ואולי רק ביחס לדיני הקרבנות לא עולה לבעלים לחובה, אבל מצוות ההקטרה כבר נתקיימה.

וכתב במנחת אברהם שאף לביאורו הגרי"ז, נראה שיש איסור לחשוב בקטורת מחשבה שלא לשמה.

ובמנחת יחזקאל ציין לדברי התוספות

תשמור ועשית כאשר נדרת לה' אלהיך נדבה". ויש לדייק בלשון הכתוב: נדבה? וכי קרבן נדבה הוא [שאין עליו חיוב אחריות] והרי בתחילת הפסוק נאמר שנדר הוא? [וחייב באחריות].

אלא, בא הכתוב ללמדנו, אם כמה שנדרת עשית, שחשבת בו לשמו כהלכתו — יהא בהקרבנו כהלכתו קיום הנדר שנדרת. ואם לאו, שחשבת בו מחשבת שלא לשמו — יהא אותו קרבן כשר וקרב בתורת נדבה, אך לא תצא בו ידי חובת נדרך.

וכיון שהוא קרב בתורת נדבה, ודאי שאין ב-ב להמשיך ולחשוב בו מחשבה שלא לשמו בשאר עבודותיו, וכי קרבן שהוא נדבה — מי שרי לשנויי בה? האם מותר לשנות בעבודותיו, והרי הפסוק אומר "אם זבח שלמים קרבנו", ולמידים מזה שצריך שתהיה הזביחה לשם שלמים.⁽⁷⁾

דאמר רבא: עולה ששינה בה כששחטה במחשבה שלא לשמה, שאינה עולה לבעלים לשם חובה, אסור להמשיך ולזרוק את דמה שלא לשמה!⁽⁶⁾

ואת טעם הדין הזה ניתן ללמוד בשני אופנים:

איבעית אימא — מסברא, ואיבעית אימא קרא — ישנו מקרא שמלמדנו!

ומבארת הגמרא איבעית אימא סברא: וכי משום דמשני בה ששינה כשחשב שלא לשמה באחת העבודות, האם כל הני עבודות נוספות לישינוי בה וניזיל? ימשיך לשנות בהם? והרי מנחה כשירה היא וחייב להשלים את עבודותיה במחשבת לשמה המחוייבת בה?!?

ואיבעית אימא קרא: דכתיב "מוצא שפתיך

עוד פסיעות שלא לשמה.

6. אף שאסור לשנות במנחה בעבודה נוספת שלא לשמה, דנו האחרונים האם כיון שממילא לא עלו לבעלים לשם חובה, יהא מותר לחשוב בה שלא לשם הבעלים.

וביאור הספק הוא, האם מחשבה לשם הבעלים זהו דין בקרבן עצמו, או שזה רק בכדי שיעלה לבעלים לחובתם, ומכיון שממילא לא עולה לחובתם, בגלל שחשב שלא לשמה, הרי יכול גם להמשיך ולחשוב שלא לשם בעלים. והחפץ חיים בליקוטי הלכות כתב שאסור לחשוב שלא לשם בעלים. וראה גם בחזון איש שדן בזה.

7. רש"י מפרש שהאיסור לשנות נלמד מהפסוק "אם זבח שלמים קרבנו", עד שתהא זביחה לשם

שלמים. ובשיטה מקובצת [אות א] כתב שהאיסור הוא מהפסוק "לא יחשב". ובכתבי הגר"ז מבאר, שמהפסוק של זבח שלמים שהביא רש"י, אנו לומדים שיש דין לעשות לשמה, ומהפסוק לא יחשב שהביא השיטה, ממנו נלמד שיש גם איסור לחשוב מחשבה שלא לשמה, וזהו גם ענין חידושו של רבא.

ובבית הלוי [א, ל, טו] כתב בדעת הרמב"ם, שעל הלאו של לא יחשב עוברים רק באופן שהוא מקלקל את הקדשים במחשבתו, אבל לא עוברים על הלאו במחשבה בלבד. וכאן כשבאים לאסור לחשוב פעם נוספת שלא לשמה, זה בוודאי לא מקלקל יותר בקרבן, ולכן לא כתב רש"י את הלאו של לא יחשב שאינו שייך ככהאי גוונא. וראה גם בכתבי הגר"ז.